

İslam Düşüncesinde
MİZAÇ TEORİLERİ

Editör

M. ZAHİT TİRYAKİ-KÜBRA BİLGİN TİRYAKİ

ilem
KİTAPLIĞI

YAYIN NO: 1573
İLEM Kitaplığı No: 9
İslâm Ahlâk Düşüncesi No: 5
ISBN : 978-605-320-480-0
© 1. Basım, Ağustos 2016

ilem
KİTAPLIĞI
ilem.org.tr

nobel
nobelyayin.com

İSLAM DÜŞÜNCESİNDE MİZAÇ TEORİLERİ

Editör: M. Zahit Tiryaki-Kübra Bilgin Tiryaki

Copyright 2016, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti'ne aittir. Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünü veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımını yapılamaz.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-

Editör: M. Zahit Tiryaki-Kübra Bilgin Tiryaki
Yayına Hazırlayan: Kübra Bilgin Tiryaki
Sayfa Tasarımı: Tarkan Kara -erdal@nobelyayin.com-
Kapak Tasarımı: Furkan Selçuk Ertargin
Kapak Görseli: fotolia.com/Terriana
Baskı ve Cilt: Önka Kağıt Ürünleri İmalat San. ve Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 20419
Büyük Sanayi 1. Cad. Keskinler İş Merkezi No: 80 İskitler / ANKARA

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Tiryaki, M. Zahit., Bilgin Tiryaki, Kübra.
İslam Düşüncesinde Mizaç Teorileri / M. Zahit Tiryaki-Kübra Bilgin Tiryaki
1. Basım, XIV+182 s., 13,5x19,5 mm
Kaynakça ve dizin var
ISBN 978-605-320-480-0
1. İslam Düşüncesi 2. Mizaç Teorileri 3. İnsan doğası

Genel Dağıtım: ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Sipariş: -siparis@nobelyayin.com-
Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65
e-satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
Bilgi: www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım: Alfa, Arasta, Final, Kıda, Prefix, N-T Mağazaları ve Gökkuşu Dağıtım

NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD ŞTİ.
Ankara Büro: Mithatpaşa Cad. No.: 74/4 Kızılay / ANKARA
Tel: 0312 418 20 10 Faks: 0312 418 30 20
Rasimpaşa Mah. Söğütöçayır Sok. No.: 16/21 Kat: 5
Kadıköy / İSTANBUL Tel / Faks: +90 (216) 449 20 01
nobel@nobelyayin.com - www.nobelyayin.com

www.nobelkitap.com

İÇİNDEKİLER

Giriş: Mizaç Tartışmalarının Dünü Bugünü <i>M. Zahit Tiryaki-Kübra Bilgin Tiryaki</i>	1
Galen Düşüncesinde Mizacın Ahlâka Tesiri <i>Harun Kuşlu-Metin Aydın</i>	9
Câhiz'in Mizaç Düşüncesi: Yeni Bir Ahlâk Edinmenin İmkânı Üzerine <i>Yunus Cengiz</i>	31
Ebu Bekir er-Râzî Düşüncesinde Mizaç Teorisi <i>Kübra Bilgin Tiryaki</i>	57
Fârâbi Felsefesinde Mizaç Teorisi <i>Sümeyye Parıldar</i>	79
İbn Sînâ'nın Mizaç Tanımı Üzerine: eş-Şifâ/el-Kevn ve'l-Fesâd, VI'nın Karşılaştırmalı Bir Analizi <i>İbrahim Halil Üçer</i>	97
İbn Sînâ Felsefesinde Mizaç-Ahlâk İlişkisi <i>İbrahim Aksu</i>	125
Fahredden er-Râzî'nin Mizaç Teorisi <i>M. Zahit Tiryaki</i>	155
Dizin	179

Sunuş

Ahlâk alanı geniş bir ilimler ağını ilgilendirmektedir. Bizatihi pratiğe dönük sonuçlar vermesi her an ortaya çıkan eylemlerle onu ilişkili kılarken, yapılacak eylemin bilgisi ve ona dair meselelere dönük düşünce üretimi ise teorik olan yöne işaret eder. Pek çok alanı ilgilendirmesi ve insan eylemleriyle olan irtibatı sebebiyle ahlâk disiplini, derinlemesine incelenmeyi hak etmektedir. Bugüne dair düşünce üretecek bizlerin sahih bir birikimi tesis edebilmemiz ise öncelikle İslam düşüncesi içerisindeki ahlâkı tüm yönleriyle bilmemizi gerekmektedir.

Bu amaca binaen 2013 yılından itibaren bünyesinde yer alan kurumlara strateji ve politika üreten bir kurum olan İLKE İlim Kültür Eğitim Derneği ve İlmi Etüdler Derneği (İLEM) olarak İslam Ahlâk Düşüncesi Projesi'ni başlattık. 2016 yılı itibariyle dördüncü yılını tamamlayacak olan projede çok sayıda faaliyet ve yayın gerçekleştirildi. Geniş katılıma açık olan Ahlâkın Temeli ve Ahlâkî Müeyyide Üzerine Konuşmalar Dizisi'nde alana dair önemli sorunlar masaya yatırıldı. İslam ahlâk düşüncesinin temel özellikleri, ahlâkî önermelerin kaynağı ve İslam düşüncesinde ortaya çıkmış mizaç teorileri hakkında nitelikli sunumların yapıldığı yuvarlak masa toplantıları düzenledik. Bunun dışında daha özel konular üzerine çalıştaylar gerçekleştirdik. Böylece alanın daha önce üzerinde durulmayan meselelerine dair nitelikli katkılar ortaya çıktı. Konuşmalarda ve yuvarlak masa toplantılarında yapılan sunumlar projede yer alan akademisyenler tarafından makaleye dönüştürülerek kitaplarda yayımlandı. Ayrıca müteahhir dönem ahlâk düşüncesini takip etmek adına büyük bir kıymeti haiz olan

Şerhu'l-Ahlâki'l-Adudiyye geleneğini takip edebileceğimiz yedi ayrı şerhi proje içerisinde yayımladık. Böylelikle ilgili literatürü takip etmek isteyen araştırmacıların istifadesine sunmuş olduk. Öte yandan proje kapsamında miladi 8. yüzyıldan 19. yüzyıla gelinceye kadar ahlâk alanında yer alan yazma eserlerin tamamının kataloglamasını yaptırдық. Bu önemli çalışma ile ahlâk alanına dair tüm birikimi bir arada görme imkanına kavuştuk. Bir hafıza tazeleme olarak da görülebilecek bu çalışma ile ahlâka dair yapılacak yeni araştırmalara ciddi bir ivme kazandırmış olduk.

Elinizde bulunan İslam Düşüncesinde Mizaç Teorileri adlı eser, proje içerisinde gerçekleştirilen yuvarlak masa sunumlarının genişletilmiş bir çıktısıdır. İnsan doğasının belirlenimlerini ve bunun eylem alanını ne şekilde etkileyeceğini mizaç konusu etrafında sorgulayan makalelerin yer aldığı eser, İslam Ahlâk Düşüncesi Projesi Serisinde daha önce yayımladığımız Ahlâkın Temeli, İslam Ahlâk Literatürü: Ekoller ve Problemler, Ahlâk Felsefesinin Temel Problemleri ve İslam Düşüncesinde Ahlâki Önergelerin Kaynağı adlı çalışmaların tamamlayıcısı niteliğinde.

Bu vesileyle proje koordinatörü Ömer Türker'i; kitabın editörleri M.Zahit Tiryaki ve Kübra Bilgin Tiryaki'yi verdikleri emeklerden ötürü tebrik ediyorum. İLKE ve İLEM olarak yürüttüğümüz bu projenin nitelikli çalışmalara vesile olmasını temenni ediyorum.

Dr. Lütfi Sunar
İLKE İlim Kültür Eğitim Derneği
Yürütme Kurulu Başkanı

Takdim

Mizaç, asıl itibariyle tıbbın bir meselesi olmakla birlikte tıp, ahlâk, psikoloji ve metafiziğin kesiştiği meselelerden biridir. Bu bağlamda insan bedeninin temel karışanlarının ne olduğu ve bu karışanların oluşturduğu bütünü dengesi, üç önemli soruna yol açmıştır. Birincisi, bir araya gelen karışanların nasıl bir değişim geçirerek birleştiğidir. Bu sorun, münhasıran fiziğin bir sorunu olarak görülür. İkincisi karışanların oluşturduğu bütünlüğün insanî varlığı açıklamak için yeterli olup olmadığıdır. Bu sorun, mizaç meselesini psikolojiye ve metafiziğe bağlar. İkincisi ise bir insanın huyları ile onun bedenini oluşturan unsurların dengesi arasındaki ilişkidir. Bu sorun ise mizaç teorisinin ahlâk teorisıyla kesiştiği meseleleri doğurur.

Mizaç meselesi felsefe ve bilim tarihi boyunca asıl itibariyle bu üç sorun etrafında tartışılmıştır. İslam öncesi dönemde meselenin bilhassa Hipokrat, Platon, Aristoteles ve Galen'in görüş ve eserleri etrafında tartışıldığı görülmektedir. Yunan felsefesine ait tıp, ahlâk, teorik fizik, psikoloji ve metafizik klasiklerinin Arapçaya çevrilmesiyle İslam dünyasında da bu üç sorun yoğun tartışmalara konu olmuştur. Çağımızda da bilhassa tıbbın materyalist bir anlayış üzerine kurulması ve insanın metafizik boyutunun bilim alanının dışına itilmesiyle bedenin fiziksel yapısı ile ferdin psikolojik ve ahlâki özellikleri arasındaki ilişki çok çeşitli araştırmalara konu olmuştur ve olmaya da devam etmektedir.

Hiç kuşkusuz bu tartışmaların tarihsel ve sorunsal derinliğiyle kavranması çok yönlü çalışmaları gerektirmektedir. Bu bağlamda yaşadığımız çağda yüz yüze kaldığımız ahlâk sorunlarının kavranması, tartışılması ve çözü-

mesinde İslam düşüncesinden tevarüs ettiğimiz miras, bizim için büyük bir imkândır. Bu sebeple İLKE İlim Kültür Eğitim Derneği ve İLEM (İlmî Etüdler Derneği) bünyesinde gerçekleştirdiğimiz İslam Ahlâk Düşüncesi Projesi'nin ikinci döneminde İslam düşüncesinde mizaç tartışmalarını bir dizi yuvarlak masa toplantısında ele aldık. Kelâm ve felsefe geleneklerine mensup çeşitli düşünürlerin mizaç hakkında görüşlerinin incelendiği bu kitap, ağırlıklı olarak, söz konusu toplantılarda sunulup tartışılan makalelerden oluşmaktadır. Makalelerin kitaba dönüştürülmesi sürecinde editörlük işlerini üstlenen sevgili dostum Mehmet Zahit Tiryaki ve sevgili Kübra Bilgin Tiryaki'ye çok teşekkür ediyorum. Ayrıca başta muhterem dostum Lütfi Sunar olmak üzere, İslam Ahlâk Düşüncesi Projesi'ni destekleyen İLKE ve İLEM yöneticilerine minnettarım.

Ömer Türker